

ERDÉLYI LEVELEK A BRITISH MUSEUMBAN

Herepei János emlékének, 1945-47-i
bonyhádi találkozásainkat visszaidézve

Az angol—magyar kultúrkapcsolatok eddig legismeretlenebb, legtöbb fehér foltot mutató térképe a XVII. század 3. harmadától a XVIII. század végéig terjedő korszak. Régebbi adatokat összegezõ kutatások¹ után Herepei János valóságos kincsesárba enged bepillantást. Az õ példátlan adatgyűjtõ tevékenysége az ismeretlen adatok és nevek tömegét tárja elénk.² Mintaszerű módszerével, amely apró adatokat is megõriz, szem előtt tart és ilyen mozaikokból állítja össze az összképet, vizsgáljuk meg a Londonból most hazakerült három levelet.

A Londoni Okmánytár történetét nyomozva a British Museum Harley-gyűjteményébõl egy lengyel—magyar aktacsomóból került elõ ifj. Pápai Páriz Ferenc saját és hozzá intézett három levele.³ Magyar ember eddig csak az egyébként derék, túl korán elhunyt Petrovics Frigyes látta ezeket, amikor 1834-ben Teleki László gróf kísérõjeként a nyugati fõvárosok közgyűjteményeiben magyar történeti okmányok után kutatott. Ebben az iratcsomóban, amely egyébként Tótfalusi Kis Miklós egy fontos adatokat közlõ levelét is tartalmazza,⁴ Petrovics a következõ észrevételt tette és ezt is terjesztette be a M. Tud. Akadémia elnökségéhez: „Csupa deákos historia minden köz érdek nélkül”.⁵

Ez a levélcsoomag közelebb visz az ún. „enyedi angol pénz” problémájához. Ifj. Pápai Páriz Ferenc 1711 és 1726 között tartózkodott nyugaton, elsõsorban Hollandiában és Angliában. Az 1711-i erdélyi tatárdúlás után azzal a feladattal küldték ki Angliába, hogy a már hosszabb idõ óta a magyar protestánsok segélyezésérõl híressé vált angol protestáns hatóságokat fõlhívják a segélyezés nagy szükségére.⁶ Az irodalmi köztudat és a szájhagyomány különbözõképpen emlékezik az 1716-i angliai magyar célzatú egyházi gyűjtés körülményeire és eredményeire. A szájhagyomány még ma is úgy tudja, hogy ifj. Pápai Páriz Ferenc nem volt méltó fia a tudós apának; elõnyben részesítette a jó polgári életet hazafias kötelességénél, — az enyedi skólára gyűjtött pénzt nem küldte haza, hanem saját huzamos angliai tartózkodására fordította. Az irodalmi tudat azonban patetikusabb képet õriz az enyedik angliai akciójáról:

¹ Gál István: Magyarország, Anglia és Amerika... Vázlatok a nemzetközi vonatkozások körébõl. Bp. 1945. — Trócsányi Berta: Református teológusok Angliában a XVI—XVII. században. Angol Filológiai Tanulmányok V—VI. Yolland Emlékkönyv. Bp. 1944. 115—146. — Berg Pál: Angol irodalmi hatások XVII. századi irodalmunkban. Debreceni Angol Dolgozatok XII. Debrecen 1944.

² Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. III. k. Herepei János cikkek. Bp.—Szeged, 1971. 419—440.

³ British Museum, Harley MSS. 7013. fol. 147.

⁴ Gál István: Tótfalusi Kis Miklós angliai összeköttetéseinek nyomában. Itk 1971. 339—341.

⁵ Tudománytár. A M. Tudós Társaság Évkönyve. III. k. 1834. 67.

⁶ A 300 éves nagyenyedi Bethlen-Collegium emlékalbuma. 1622—1922. Nagyenyed 1922. 19, 111. — Dézsi Lajos: Pápai Páriz Ferenc (1649—1716). Bp. 1902. 302—303. — Gergely Pál: Pápai Páriz-album a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kiadványai 21. Bp. 1961.

„Mikor a labandulás után a földönfutó tanárok koldus diákjaikkal visszazállingóztak Enyedre, először is körülnéztek, hogy miből szerezzenek maguknak betevő falatot, megszenesedett iskolájuknak pedig alapot? Ekkor a Kard és a Toll összebeszéltek: Teleki Sándor drágaköves kardját, Páriz-Pápai professzor meg díszkötésű szótárát elküldték Páriz-Pápai diákoskodó fiának Angliába, hogy juttassa el őket az udvarnak, s kérjen az angol protestánsoktól pénzt az enyedi iskolára. A fiú nemsokára tizenegyezer fontsterlinget küldött haza. Így mentette meg egy bújdosó magyar diák Bethlen Gábor hányatott főtanodáját.”⁷

Magyar protestánsok részére az angol udvar nemegyszer engedélyezett már gyűjtéseket. Erzsébet királyné 1566-ban még csak imádságokat rendel-el a török által szorongatott magyarságért.⁸ Valószínűleg Sir Philip Sidney közép-európai tartózkodásának eredménye az a kérvény, amelyet 1576-ban a cseh, a magyar, a lengyel és a svájci protestánsok együttesen küldtek Angliai Erzsébetnek.⁹ A XVI. század végén és a XVII. század első felében számos angol irodalmi műben a magyarok mint az akkori London legforgalmasabb helyén, a Szent Pál székesegyház körül és máshol is kéregető „hungry ones”, tehát mint kiéhezett, lerongyolódott koldusok szerepelnek.¹⁰ A londoni holland egyházközség irattára az általuk erősen pártfogolt cseh—morva menekültek folyamodványai mellett magyar és erdélyi diákok kérvényeit is megőrizte anyagi támogatásuk ügyében. Batai János, Mátyás Péter és Horváth Mihály az első a hosszú sorban. 1651 januárjában Kis Hatházi Miklós, Somosi P. János, 1659 júliusában Halmi S. András, 1661. május 16-án Harsányi Mátyás, Szendrei Ferenc és Szombati L. János, 1663-ban Köpeczi Bálint, 1664 áprilisában Samareus Sámuel folyamodott a hollandokhoz pénzsegélyért.¹¹

1676. február 6-án kelt II. Károly király terjedelmes proklamációja, amelyben felszólítja az angol egyházi és világi hatóságokat és tisztségviselőket, hogy a protestáns hitük miatt kegyetlen gályarabságra ítélt és Nápolyból kiszabadult 30 protestáns magyar lelkész segélyezésére szerte Angliában pénzgyűjtéseket kezdeményezzenek. II. Károly külön röplapon kiadott engedélye, annak ünnepélyes hangú szövege és körülményes végrehajtási utasítása élénk bizonyossága, hogy egy ilyen országos gyűjtés kicsoda körültekintéssel történt.¹² Valóban megelőzte azt a holland kormány háromszori felirata. A gyűjtés eredményéből néhány adat világot vet az enyedi angol pénz összegének kivételes nagyságára. A westminsteri apátság tőzsomszédságában, a St. Margaret templomban 1677. április 1-én 10 3/4 fontot gyűjtöttek össze, az oxfordshirei Stanton St. Johnban pedig 7 shilling 3 pennyt. (Ugyanebben a templomban 1670. augusztus 14-én a török fogságból szabadult két magyarnak 2 1/2 fontot adtak össze.)

Az ifj. Pápai Páriz Ferenc által gyűjtött „angol pénz” összege körül mesébe illő számok terjedtek el. Több történeti forrás 100 000 forintot emleget. Valószínűleg közelebb állónak látszik az a 11 000 font, amelyet az eddig ismert egyetlen angol forrás, John Paget emleget, hiszen az előbbi gyűjtések csekélységéhez képest ez is horribilis összegnek tűnik. Paget értesülése szerint az összeggyűjtött pénz 1716-ban

⁷ Cs. Szabó László: Búcsú a vándorévektől. Apollo III. 1935. 303.

⁸ E. M. Tenison: English Prayers for Hungary (1566). Angol Filológiai Tanulmányok. 4. köt. Bp. 1942. 36.

⁹ Földolgozásom alatt.

¹⁰ Országh László: Adalékok az angol renaissance magyarság-képéhez. Angol Filológiai Tanulmányok. 4. köt. Bp. 1942. 37—53.

¹¹ Ecclesiae Londino-Bataviae Archivum. Ex autographis mandante Ecclesia Lond.-Batava edidit Joannes Henr. Hessels. Cantabrigiae, 1898. 3124, 3494, 3539, 3642. sz. akta.

¹² Proclamation of King Charles II. authorizing the Archbishops, Bishops etc. to make a Collection in behalf of distressed Protestant Hungarian Ministers of the Gospel. From a printed broadside. Uo. pp. 2611—14. 3808. sz. akta.

¹³ John Paget: Hungary and Transylvania. Vol. 2. London 1839. 386.

nem egyenesen Magyarországra került, hanem az Angol Nemzeti Bankba lett elhelyezve és ennek kamatait vagy éppen kamatos-kamatait nagyobb összegben csak a reformkorban, a szabadságharc előtti két évtizedben vették igénybe, évente 1000 font formájában.

Paget ezt írja 1839-ben megjelent Erdély-leírásában: „Amikor a kollégiumot az a veszély fenyegette, hogy anyagiak hiányában megszűnik, Erdély protestánsai küldöttséget menesztettek Angliába, hogy hittestvéreiktől pénzsegélyt kérjenek. A kérésre nagylelkű válasz érkezett, alapítvány létesült, amely ma is az Angol Nemzeti Bankban van és amelyből az enyedi kollégium évi 1000 font kamatot kap. Bámulatos, micsoda érzését, a testvériség micsoda tudatát jelenti még ma is az erdélyi protestánsok között. Az ebből a forrásból eredő összeget pár év óta diákszállásokul új épületek sorának építésére fordítják”.¹³

Az itt közlésre kerülő három levél egyike Pathai János levele Marosbogátról Londonba. Pathai Balogh János (1674—1736) Leydenben, Utrechtben és Franekerben végzett, Marosbogáton lelkészkedett. Bizalmasa volt Pápai Páriz Ferencnek, akinek gyöngélkedéséről ír is levelében; s akinek halálára azután gyászverset írt. A második levél ifj. Ferenc levele Imre öccséhez Londonból Leydenbe; gyakorlati tanácsok a tapasztalatlan kezdő vándordiák részére. A harmadik levél Ajtai Szabó András tollából Bázeltől Londonba irányul.

Valamennyi levél a korabeli viszonyokról, a magyarok kinti fogadtatásáról, gazdasági helyzetükről, előljáróikhoz, professzoraikhoz való viszonyukról és hazájuk iránti állandó érdeklődésükről nyújt adatokat. „Informállyon Kgelmed az otthon való pennára méltó novításoknak summájáról” — kéri a peregrináló diák. A három levél külön értéke és jelentősége, hogy azok Anna királynő kézirat- és műgyűjtő külögyminiszterének, Robert Harleynek a gyűjteményében maradtak fenn. A gyűjtő följegyzése szerint Hum. Wanley adta neki a leveleket 1717. július 31-én.

Angliai levéltárak legújabb magyar vizsgálata az eddigi iratközléseket messze meghaladó méretekről számolnak be. A legutóbbi sommás szemrevételezések sajnos éppen annak a kornak az anyagáról nem tudnak részletes helyzetjelentést adni,¹⁴ amelyből a három levelet idéztük. De ez a három dokumentum is bizonyítéka annak, hogy még a nem rendszeres vizsgálódás is fontos adalékokkal szolgálhat.

I. Pathay János ifj. Pápai Páriz Ferencnek

Aperta Londini 11. 9br. 1715.
(Marosbogát, 1715. július 21.)

Kedves nagj Jo Uram, Pápai Uram!

Régen nem tudhatunk kglđ felől semmit, el hiszem, meszsze vetődöt Uram kglđ mi ide aláb, elünk, a kitől mint lehet, kglđ édes Attya, kőszvenjes, jotskán van, mindazonáltal, és az ő kglme hazē békeségben van. Mi is, hatman ego uxor, et Christina leanjom eldegelünk, kglđ Szolgálatyára, Kőpetzi Ur candidáltatta magát vásárhelyi Professor, — még nincs felesége. Némethi András uram nem tudom hová lott, Lipsiai Szent Györgyi Sokadalomra, küldöttem 5 aranjat ő kgl d. Sperlette uramhoz, nem tudom vetteé. Amivel kglđ[ne]k tartozom arra hogj fel küdgjem nogat ur kglđ per manus Alex[andr]i Teleki jaj mint már elhetem, cum [?] alig huzom az leplet tudgja az I[ste]n, meg most interessivel, refundálni fogom. különbenis meg lássa kglđ hová concentráltattya, kglđ/.kihez ..... 11. Kglđnek itt alá szep hire van varja az haza. Szivessen in usum suu[m] kívano[m], hogj az Nemes ország reménsege, quam de te vir bene concepit, complemento beetur Melyben nemis ketelkedem. Ajtai Ur[am]nak ajanlom köteles szolg[á]latomat, rabja vagjok ő k[egyel-méne]k is de ki szabadit I[ste]n.

¹⁴ Bácskai Vera: Magyar vonatkozású levéltári anyag Angliában és Belgiumban. Levéltári Szemle 1969. 446—454. — H. Haraszti Éva: Nagybritanniai levéltárakban. Levéltári Szemle 763—770.

Kgl'd Lejdai levelét btstel vettem ... dato 9. Xbr. 1714. 22. Januari. 1715, nagj örömmel s—
betsülettel, Szebenben letemben, és magam vittem, fasciculusban kgl'd Attyához Enjedre. Kivanom
hogi I[ste]n az Kgl'd peregrinatioiban legien, Istene Kgl'dnek. Padvanak, itt nem sok hire van, ac si
nec esset, nisi apud paucissimos scientia ... látom, valet, et ejus fundamento, quod vir Generose,
superstruxerit bene est. Semmi újságom nincsen, mostani üdömhöz képest, hanem mely o hir az
Fejervar épületi es Kolosvártis a Czitadellaje. Az en Felesegem Kgl'd jo Szolgálója I[ste]n[től] minden
jot kíván kgl'dnek es kgdt enis I[ste]n oltalmába ajánlván maradok kgl'dk, mint jo fautor Ur[am]nak,
mindenkor

kész, köteles szolgálja
Pathay János

M[áros]Bogath — 1715. 21. July

[Címzés:] A Monsieur, Monsieur Francois Pariz Papai, Candidat en Medicine, mon tres honore
tanteur presentement. à Lejda — Adresse Chez Mr. Docteur et Professeur Alberti à Halle.

2. Ifj. Pápai Páriz Ferenc öccsének, Imrének

Londini 7. Aug. St[ilo] v[eteri]. 1716.

Isten a kgl'med el kezdett dolgait és minden igyekezetit vigye a tökellestességre, kívánom.

Édes Öcsém Ur[am]! Szintén busultam kgl'meden es a kgl'med késedelme miatt tartottam a
confusiotol, hogy a Régenssel és T. Déési Uraimékkal való kgl'metek[ne]kis haza régen meg jelentett
compositio[n]k szerint ad terminum el nem érkezhetik, már peniglen hálá legyen Istennek, hogy a
kgl'metek ámbár nem felette siros és fényes, mindazáltal hasznos és előmeneteles egy ideig valo
subsistentiajának helyéből informaltatván, ezen gondom alol ha nem egészenis ugyan csak vala-
mennyre fel szabadultam. Énnékem egész Februariustol fogva kgl'med felől semmi hirem nem volt,
akkor írja T. Sogor Nadudv[ari Péter] Ur[am] a kgl'med készületi hogy majusban el indulhasson,
és hogy uttyát kgl'metek Hálára s onnan idebb continuallya; melyre nézve jo ideje hogy kgl'mednek
szollo leveletem Halában bocsátottam hogy ott meg várja kgl'medet. Az én kedves régi kis Professio-
rom és mostani fidelis Correspondensem Alberti Ur[am] szállásán, kinakis külön irtam hogy kgl'me-
teknek a miben requirálni fogja assistallyon, de a mint a kgl'med irásából sajdítom Halát el fogta
kgl'metek kerülni és az én levelem még mostis várja kgl'meteket, melyet ha meg olvashatott volna,
leg alább nyakravalóra és egyéb feje ruhára (melly kétszerte olcsóbb a táján, mint sem itt és Hollan-
diában) most olly nagy gondgya nem volna. már ezt a defectust kárunkal kell supplealni de quo alias
plura [b]jusulok hogy a kgl'metek kívánsága szerint illy hirtelen által nem evezhetek és a ... atlan
gondban és ujj oeconomiaiban kgl'meteket nem segíthetem, ha magam Ura vol[né] könnyű löt
volna bizony a resulatio, és praeter ventos et imbres semmi egyéb meg [nem] tartoztatott volnat,
de tudgya kgl'med mi impediál szintén most lévén szerencsétlenségünkre dolgainknak sullyán utinam
felici et expectato jam diu eventu. Ami penig a successiot és a kgl'metek instellatioját illeti abban a
vesztő féltől alig tarthatok, ámbár a Clarissimus Regens plenaria resolutiot mindgyart nem adhatott,
mert Hagatol dependal, holottis nagyob gond volt ujj fundust erigalni, mint már a készit conti-
nualni és csak a két Régens Patronusunk légyen (kiknek jó affectiojokat a T. Déési Ur[am] lineáiból
értem, melyhez továbbrais bizom annyivalis inkább hogy az első Alumnusok az elmúlt esztendőben
és az idénis mind eddig, ritka meritumokkal és szép accomodatiojokkal magokat nagyon signalizal-
ták.) Sufficit et majori etiam morbo nostro medicina est imo quod adhuc residuum erit, ipsi facient.
Nem kell azért ki ijedni mindgyárt a dologbol. Orandum et sperandum. Egybet mostan nem irok,
hanem leveletem vévén a leg első postán bővebben informallyon kgl'med a Lejdai állapotrol és az
otthon valo pennára mltó novitasoknak sum[m]ájáról, hogy ebből többet értvén dolgaimat ugy
Disponalhassam, hogy kgl'medhez által fordulhassak (jollehet mostani szükségemben ezt az extra-
ordinaria expensát nem örömost tenném) mert hogy finaliter innen el bucsuzhassak in hoc rerum
nostr[arum] public[arum] statu et paucitate sumtus lehetőten.

A mi aprolék vásárlásokra szüksége van kgl'med[ne]k halaszsa kgl'med ha lehet az én által
fordulásomig, vagy bővebb tudositasomig, addig segítse magát kgl'metek Déési Uraimékkal. Köszön-
töm szeretettel Bandi Uramot a kgl'med fidus Achatessét, bezzeg most kezdi hasznát érzeni a szakállat-
lanságnak egynéhany stiferét meg menti vélle. Szivesen várom a kgl'med válaszsát és maradok

kgl'med igaz attyafia, bátyta P. F.

P. S. Az én szandékom és tanácsom e volt hogy vagy most a Lejdai vacation ha elébb érkezett volna
kgl'metek, vagy ezutan, a mig én itt temporizalok, kgl'med ide által fordult volna egynéhany nap,
könnyeb lévén most az experientia az én praesentiamban, mint az utan egyedül. Videbimus &
[Címzés:] Monsieur Monsieur Emeric Papai Etudiant en Theolog. et Philos. present à Lejde — en
Holland — in het Duitsche Colleg. Theolog.

Basle, 25. Aug. 1716.

Isten minden áldást szállítson a' kld munkajira, kivált a' 7berire kívánom.
 24 Junij es 22 Julij curr[iculo?] datalt kld leveleit vöttem az includált Teleki Mihály Uréval edgjütt, restat a' Clarisi posta által küldött job a Párisi addressé a' kldénél, mert mind hamaréb, mind oltsob, az utolsó levél másfél forintba került eddig, mindgjárt nem felelhettem, mert mikor érkezett a' levél Bernában voltam, holott emberséges emberekre akadtam, noha igéretnél egjebet nem obtineál tam, és ajándékon tartottak egj hétig. igen bánom hogj kld meg indul az én költség kérésemen, én igj gondolkodtam, eddig I[ste]jn után valamire ment klték s' engemet segíthet, nem kívántam az 50 fontbol kldtől semmit, se hogj költsön reám pénzt kérjen, nemis tudom ki adna nékem költsön, én azt kívántam s' mostis azt kívánom quod justum est, s' a' mire kldis consentialt, hogj kevés létemben lótt, ismét, köz jora költ, tudom ez iránt kld sem scrupulizál, tsak legjen honnan refundálni, költségem, kit el költöttem a' köz jora, forduljon vissza, tudgja kld az a' bonifica[ti]o, mely kldel másként én semmire nem mehetek. Az kld utamrol, költségtelenségemről valo sincera sollicitudoján nem kételkedem, s' köszönöm, az Földi Uram, salutot. opinója szerint kellene ugjan lenni, hogj viaticumot adnának ezek, de ezek[ne]k nagjob a' hírek mint magok, s' azt mondgják bletsüllik a' magjar Ecc[lesi]jakat, de nem tudgják jól azoknak állapottyokat, ha az levelet akkor meg nem adtam volna, még az jövő Juniusig kellett volna várni, mivel efféle dolgok[na]k az az ezeknél szabott idő, nehéz kettőt egjszersmind obtinealni. Édes jo Uram s' barátom az ut iránt kld projectuma jo, de jaj tsak szalmájában tsépélünk, költség kellene a' mig az ember Haláig vagj Fránkofurtumig menne, s' ha oda jutna kétség az 40 taller dolga, mivel, ugj tudom, Theologiát nem Medicinát illet az a' beneficium. Jablonski Vram által az félben szakadott collectát meg újítani jo volna, de ez is el fára- dott Bréma és Hássia felől is jól projectival kld, de deest medium, én az én opiniomat utolsó levelem- ben megirtam, s' ha lehetséges mostis a' mellett maradok, ugj látom, ha mindenikünk még ide nem voltam, mindenek felett az költségtelenség és az idő rövid volta miatt, az is urgeál, hogj az Vr Teiki Mihály Vr[am], a' mint levelében olvasta kldis, szót tött némely Guberniumi személyek előtt egj Disserta[ti]o iránt, mely dedicanda esset illis, ha meg nem lesz örök gjalázat, azt sem tudom kik, nesajnállyá kld, első levelében, az kld Disserta[ti]ója inscriptioját vagj dedica[ti]oját. vellem communi- cálni, oblgal kld. — bár tsak azt tudhatnám, hogj a' 7beri publica[ti]o után segíthet kld rajtam, inkább tudnám magamot resolválni, itt ezek kívántatnak. a' mint irtam vala Wilkins által az Archi- episcopus commendatoriája mindenik cantonnak specificé és a' patens párja, propter cautelam, expressé, de jonak itélik, a' Landgravius[na]k praesentálendo levél iránt, tselekedje azt, a' mi job. Ha mondgját talállyá Hollandiai egjjetmásinkat Hálla vagj Berlin felé szállítani el ne mulassa, nékem egj kalapot, theát mindkét félét, és a' régi végezés szerint, mindenikünk[ne]k egj jo erős szederjes szép köppenyeget vissza jótiben Angliából vagj Hollandiából hozni, el ne felejtse én az kontósömöt, mely velem vagjon propter necessitatem (!) el adni kényszerítete[m] az Hollándiait, ha el nem rotha- tosság mene innen az minap egész Angliáig a' vizen, köszöntők mindeneket, minden ismeroimet, és kérem kldet, ha ez előtt valo levelemre meg nem felelt, midgjárt felellyen erre és arra, mivel majd mindenik argumentuma egj, kivált, lehete az én opiniom szerint valamelyikünk[ne]k haza gondol- kodni. Kldé

[Címzés:] A Monsieur Monsieur François Papai chez Mr Sheibell Apotiquaire, dans Suffolk Street —
 A. Ajtai
 London.

István Gál

TRANSYLVANIAN LETTERS FROM THE BRITISH MUSEUM

Under Nr. Harley MSS. 7013. fol. 147. the British Museum keeps several letters from Transyl- vanian students. Their historical background is the application of the Calvinist College of Nagy- enyed (today's Aiud in Rumania) to the British Protestants for financial help to rebuild their devasta- ted school after the Tartar raid in 1711. The authors of the letters are: 1. J. Pathay Balogh to F. Pápai Páriz jr., whose father commissioned him to collect the alms. 2. F. Pápai Páriz jr. to his brother; 3. A. Ajtai to F. Pápai Páriz jr. The letters contain valuable information about the political struggles in the homeland, about the social condition of the peregrinating students and about their contacts with German, Swiss, Dutch and British leading Protestant personalities.